

פתרון הבחינה

בהיסטוריה

קיץ תשפ"ו, 2026, שאלון: 22261

מוגש ע"י צוות מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון לשאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1 – המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם, "הסדר החדש"

סעיף א'

– הטרור שימש אמצעי חשוב בתהליך המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם - הנאצים הצליחו ליצור אווירה של פחד בגרמניה במטרה לשמר את שלטונם. הטרור כוון נגד כל מי שמתנגד למשטר: אנשים בודדים, קבוצות אתניות (עמים), מעמדות חברתיים וקבוצות משכילות. במסגרת הטרור הופעל מערך של עידוד מלשינים בתוך החברה, הוקמו מחנות ריכוז שנועדו לחנך מחדש את מתנגדי המשטר והפחידו מאוד את האזרחים. גם אירוע "ליל הסכינים הארוכות", יוני 34, בו רצחו חברי האס.אס את צמרת ארגון האס.אס, הבהירה באמצעות פעולה אלימה כי אסור להתנגד להיטלר ולמשטר.

– אמצעי חשוב נוסף שסייע בתהליך המעבר היה החינוך –

החינוך כוון לילדים ולנוער הפתוחים להשפעה. המטרה הייתה בניית דור חדש על ברכי האידיאולוגיה החדשה, דור שיטמיע את המסרים ויהיה מוכן למות למענם. השימוש בנוער היה גם על מנת להשפיע על ההורים והחברה כולה. נוער הלשין על הוריו, וכפה התנהגות "ראויה" על כל סביבתו.

א) הנאצים השתלטו על תוכניות הלימוד בביה"ס והחליפו אותן בתוכניות מתאימות לאידיאולוגיה הנאצית.

ב) באוניברסיטאות למדו מקצועות כמו "מתמטיקה גרמנית", "פיזיקה גרמנית". המרצים נדרשו להצהיר על נאמנות להיטלר. נקבעו מכסות לימוד ע"פ מרכיב גזעי.

ג) הוקמו בתי ספר נבחרים במטרה לטפח מנהיגות נאצית עתידית. בתי ספר הללו היו בפקוח האס.אס (S.S.).

ד) **תנועת הנוער ההיטלראית:** כל בני הנוער בגילאי 10-18 חויבו להיות חברים בתנועת הנוער הנאצית. הבנים ב"היטלריוגנד" והבנות ב"ברית הנערות הגרמניות". **מטרת תנועת הנוער:** החדרת עיקרי האידיאולוגיה הנאצית על ידי שטיפת מוח. הצעירים חונכו לשמור אמונים למפלגה הנאצית, להעריץ את היטלר וכמובן לשנוא את מתנגדי הנאציזם ובעיקר את היהודים. הבנים חונכו להפוך לחיילים הבאים של גרמניה, והבנות חונכו להולדת ילדים ארים טהורים ולשמירת המשפחה הגרמנית. הורים שנמצאו אשמים בכך שמנעו מילדיהם להצטרף לתנועות הנוער, נשלחו לתקופת מאסר.

על התלמיד להביא מקור מספר הלימוד המשקף את החינוך הנאצי.

סעיף ב'

– שתי מטרות של "הסדר החדש" המופיעות בכרזה:

- יישום עקרון מרחב המחייה - הגזע הארי יקבל מרחב מחייה על חשבון גזעים אחרים, בעיקר הנחותים ממנו – הסלאבים. ניתן לראות בכרזה את השטח אליו התפשטו הנאצים, אותו הם הפכו לשלהם, כי זו זכותם.
- יישום עקרון תורת הגזע - גזעים אחרים יקבלו תפקיד לפי מידת קרבתם לגזע הארי. גזעים נחותים נועדו לשרת את הארים. ניתן לראות בכרזה פועלים עם מגל ופטיש, אלו מן הסתם המקומיים, הסלאבים, שיהפכו לעבדים תחת הנאצים, לאור מיקומם הגזעי.

– הכרזה פורסמה במרץ 1943. בשלב זה הישגי הנאצים בחזית המזרח-אירופאית עומדים בסכנה גדולה. בין יולי 42 לפברואר 43, ניטש קרב קשה וארוך על העיר סטלינגרד, בסופו הפסידו הנאצים והחלו לסגת לכיוון גרמניה, בעוד הצבא הרוסי מתקדם מערבה. זה שלב בו נדרש לחזק את החייל הגרמני, להזכיר לו את מטרות המלחמה האידיאולוגיות ואת זכותו להשיג אותן, על מנת שליישבר לאור המתקפה הרוסית.

שאלה 2- מלחמת העולם השנייה והיהודים בשטחי הכיבוש

סעיף א'

שני מהלכים צבאיים שהשפיעו על מדיניות הנאצים כלפי היהודים בשטחים הכבושים, מפרוץ המלחמה ועד סוף שנת 1941:

כיבוש וחלוקת פולין – במהלך ספטמבר 1939 יוצאים הגרמנים למלחמה. המהלך הראשון שהם עושים הוא כיבוש פולין וחלוקתה ע"פ הסכם שנחתם מראש בינם לבין הרוסים.

בשטח המרכזי, המוגדר כ"גנרל-גוברנמן" הם מתחילים ליישם את המדיניות כלפי היהודים, כפי שהוגדרה ע"י אגרת הבזק של היידרייך - האיגרת הנחתה את ההנחיות הבאות: ריכוז היהודים בערים גדולות הנמצאות סמוך למסילות רכבת; הקמת "יודנראט" (מועצות יהודיות) בכל ריכוזי היהודים; אריזציה של מפעלים יהודיים, כלומר להעביר אותם לידיים אריות. בשלב זה מטרת המדיניות שהופעלה נגד היהודים, הייתה ערעור בסיס הקיום היהודי בכל התחומים (כלכלי, תרבותי, רוחני), באמצעות הפעלת צעדים התואמים את האידיאולוגיה הנאצית.

מבצע ברברוסה - בתאריך 22 יוני 1941 פלשה גרמניה לרוסיה, ללא הכרזת מלחמה ובניגוד להסכם ריבנטרופ-מולוטוב מאוגוסט 1939. פלישה זו כונתה ע"י הגרמנים "מבצע ברברוסה". המבצע היווה מפנה במדיניות נגד היהודים – החל השלב הראשון ב"פתרון הסופי": שלב הרצח בבורות הירי. במסגרת ההכנות לכיבוש ברית-המועצות, אורגן מערך מיוחד שתפקידו היה לעסוק בטיהור השטחים שנכבשו מאויבי הרייך. השטח הכבוש חולק בין 4 יחידות איינזצגרופן, שתפקידן היה לטפל ולחסל גורמים עוינים בשטח הכבוש. הן עסקו בעיקר בהרג המוני של יהודים. כך בוצע רצח של מאות אלפי היהודים בעירות ובכפרים בשטח הכבוש, במהירות ובהיקף נרחב. למפקדי האינזצגרופן היו סמכויות בלתי מוגבלות והם לא הוכפפו לצבא. הם גם קיבלו סיוע מהתושבים המקומיים (בעיקר אוקראינים וליטאים).

סעיף ב'

– עמדת כל אחד מהקטעים בנוגע לדרך ההתמודדות הרצויה, והנימוקים להצדקתה:

מקור 1 – עבודה כהצלה – "בתני החרושת שהקמנו בזיעת אפינו, שבהם תקוותינו וישועתנו...אולי נצא בשלום, אולי ניוושע" המקור משקף בחירה בהפיכת הגטו ליצרני, כדרך ההתמודדות הנכונה. הנימוקים שהוא מביא – "אין מתים אצלנו ברעב...", העבודה מאפשרת רווחה מסוימת לתושבי הגטו, חיים מסודרים ומאורגנים, ואוכל. שלילת ההתנגדות כמסוכנת "רצונכם להילחם בגרמנים...צאו מן הגטו, לבל נישא כולנו באחריותכם". יש הבנה כי התנגדות תוביל לטיפול מהיר ואלים של הנאצים ולחיסול המתנגדים. יש להימנע מכך בכל מחיר ולהמשיך בעשייה התורמת לנאצים.

מקור 2 – התנגדות בנשק – "יהודים התארגנו! תפשו נשק! יהודים – להגנה!" המקור משקף בחירה במאבק מזוין נגד הנאצים כדרך התמודדות. הנימוקים שהוא מביא – העבודה עבור הנאצים היא אשליה "אותנו לא יציל הצורך הכלכלי...זנחו את אמונת השווא...לא ישמידו הנאצים מתוך אינטרס כלכלי". ההבנה כי מדובר במהלך השמדה שיטתי וכולל, על אף האינטרס הכלכלי "הכחדה כללית...ההשמדה היא תהליך שיטתי, אשר במוקדם או במאוחר יפגע בכל...". לפי הציטוט מבינים חברי ארגון המחותרת מה שמנהיגי הגטו לא מוכנים לקבל – מדובר במהלך של השמדה כוללת ששום דבר לא יכול לעמוד בפניה.

סיבה אחת להבדל בין המקורות: זהות הדובר - מקור 1 הוא נאום של יו"ר היודנראט. הוא שיוזם את העבודה בגטו, הוא שבא במגע יומיומי עם הנאצים והוא זה ששותף לאשליה כי פעולתו לאפשר אולי הצלה. מקור 2 פורסם ע"י ארגון המחותרת היהודי, שקורא ליהודים להצטרף אליו, ומנסה לשכנע שהוא מבין את המצב נכון, ולא עמיתיו ביודנראט.

שאלה 3 - מדיניות גרמניה כלפי היהודים ודרכי ההתנגדות של היהודים

סעיף א'

– מאפייני היהודי ע"פ הדימוי שלו באידיאולוגיה הנאצית:

האנטישמיות בגלגולה הנאצי, מייחסת ליהודים תכונות הרסניות העוברות בתורשה ולכן לא ניתנות לשינוי: היהודי הציטייר בעיני הנאצים כשטן, כחיידק טפיל הלושש ופושט צורה ואחראי על כל הרוע וההרס בעולם. היהודי נחשב כתת אדם ואויב האנושות ולכן יש הצדקה להשמיד אותו. היהודים הם חסרי יכולת לעבוד וליצור, אלא רק בעלי יכולת להרוס, לרמות ולנצל את סביבתם.

לעם היהודי יש רק תכונות שליליות והוא ההפך הגמור מהגזע הארי והעם הגרמני: בעוד העם הגרמני הוא יפה, חזק, חרוץ ומוכשר, העם היהודי מכוער, עצלן, רמאי ונצלן. כישרונם היחידי של היהודים טמון ביכולתם לשמור על טוהר הגזע היהודי והסכנה הגדולה היא שהם יחללו את טוהר הדם של הגזע הארי.

היהודי חסר מולדת ושורשים ולכן מטרתו להיטמע בכל עם שבקרבו הוא יושב במטרה להשתלט עליו. על פי האנטישמיות הנאצית, קיימת מזימה יהודית בינלאומית להשתלט על העולם. כל האידיאולוגיות שמטיפות לסולידריות ושוויון (ליברליזם, סוציאליזם, קומוניזם), משמשות את היהודים בכדי לקדם את מזימתם. בנוסף, תאוותם של היהודים לכסף ולעוצמה הביאה אותם להשתלט על מוקדי ההון בבורסות ובכלכלה העולמית. היהודים מתוארים על ידי היטלר כחיידיקים שחדרו לגוף הבריאה של האומה הגרמנית, ומנסים להרוס אותו מפנים. היהודי הופיע בעיתונות, בנאומים, בספרות ובסרטים לעיתים כגזע נחות ולעיתים כתוצאה של ערבוב בין גזעים. הוא הוצג כמפלצת, כערפד, כעכבר או כחרק מזיק. הדימוי הרווח של היהודי הוא של טפיל המתערה בגזעים האחרים באמצעות התבוללות ומנסה להרוס תרבויות ולדרדר את האנושות. בהצגתו בקריקטורות, היהודי הופיע עם מאפיינים חיצוניים קבועים - אף מעוקם, גדול וארוך, אוזניים גדולות, שפתיים בשרניות. הוא בדרך כלל שמן ולבוש באופן מפואר (הוכחה לעושרו) והבעת פניו מרושעת.

– על אף דימוי זה, היה גורל היהודים בארצות צפון אפריקה שונה מגורל היהודים באזורי הכיבוש הנאצי באירופה בתקופת ביצוע "הפתרון הסופי", בעיקר מפני ששלטונם של הנאצים באזור נעצר ע"י בעלות הברית, במהלך תקופה זו. לאחר הקרב באל-עלמיין בו ניצחו כוחות הבריטים את הנאצים החלה דחיקה שלהם לאורך החוף של צפון אפריקה עד שבמאי 43 נותרה צפון אפריקה בידי בעלות הברית. כך שהנאצים לא הספיקו לממש את שלב הפתרון הסופי במדינות אלה.

סעיף ב'

- שני מניעים של לוחמים יהודים להצטרף לצבאות בעלות הברית במלחמת העולם השנייה, הבאים לידי ביטוי במקור:
 - רצון לנקום בנאצים על מעשיהם ליהודי אירופה – "נסעתי עם עוד אלפי אנשים לנקום בגרמנים על הדברים האיומים שעוללו ליהודים..." יהודים רבים הצטרפו לצבאות במדינות בהן חיו ע"מ לנקום בגרמנים על הפגיעה ביהודים, בוודאי עם הגעת השמועות על ההשמדה של קהילות שלמות.
 - הוכחת היכולת היהודית לתרום – "שמחתי על ההזדמנות להוכיח את עצמי...המחלקה הלכה בעקבותיי..." יהודים הצטרפו לצבאות המדינות שלהם, כי רצו להוכיח שבניגוד לטענות האנטישמיות על היותו של היהודי "פחדן", "תכסיסן", שינסה להשתמט מגיוס לצבא, ההפך הוא הנכון: היהודים לוקחים חלק מלא ואמיתי במאבק נגד הצורר הנאצי, כי זהו מאבק אליו יצאה המדינה שלהם.
 - ניתן להתייחס גם לרצון לסייע ליהודי אירופה, אזורים אותם הכירו חלק מהלוחמים, כביתם הקודם. קושי אחד איתו התמודדו הלוחמים: אנטישמיות מצד עמיתיהם "..."יהודי יחיד בין אלפי גויים...שיר שחלק ממילותיו היו: הכה ביהודים והצל את רוסיה". למרות אחוות הלוחמים והשותפות המלאה בצבאות בעלות הברית, חוו חלק מהיהודים אנטישמיות מחיילים עמיתים. אותה אנטישמיות נגדה יצאו להילחם.
- על התלמיד להציג מקור מספר הלימוד המבטא דרך התנגדות נוספת של יהודים למשטר הנאצי במהלך המלחמה. ניתן להציג מקורות העוסקים בקידוש החיים בגטאות, או במרד מזוין של המחנות.

חלק ב'

פרק שני – לאומיות וציונות

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4 – צמיחת התנועות הלאומיות באירופה וראשית התנועה הציונית

סעיף א'

התפתחות פוליטית שהובילה לצמיחת רוב התנועות הלאומיות –

המהפכות האמריקנית והצרפתית (1789) תרמו לעיצוב של משטר חדש המבוסס על אידיאולוגיה של מובילי השינוי - חירות, שוויון, ריבונות העם.

המהפכה האמריקאית התרחשה בשנת 1776, כאשר 13 מושבות שהיו תחת שלטון בריטי באדמת אמריקה הצפונית, פתחו במהפכה נגד השלטון והכריזו על עצמאותן. הציבור האמריקאי שהורכב מקבוצות מהגרים שונות, פעל בשם ערכים כלל אנושיים כמו שוויון, חירות, בקשת האושר, דמוקרטיה. האיחוד האמריקאי התבסס על ההסכמה המשותפת לעקרונות חברתיים ולמסגרת מדינית שתממש הסכמה זו.

המהפכה הצרפתית התרחשה בשנת 1789, כאשר פעלו נציגי העם בכוח ונטלו את הריבונות, את השלטון, מידי המלך, לידי האספה הלאומית (מוסד משותף לכל המעמדות החברתיים בצרפת). הרעיונות המרכזיים בשםם פעלו הצרפתים היו: שוויון, חירות ואחווה.

שתי המהפכות יצרו תקדים בו נהרס הסדר הישן ונבנו מוסדות שלטוניים השואבים את סמכותם מהעם, שחרור מהשלטון המלוכני. שתי המהפכות הפיצו את רעיונות המהפכה האוניברסליים "חירות, שוויון ואחווה" לאזורים אחרים.

בהמשך למהפכה הצרפתית, נפוליאון (1769-1821) עורך מסעות כיבוש באירופה ועם הכיבוש מפיץ גם את רעיונות המהפכה: ריבונות, חירות, שוויון ואחווה. בכך, בהבטחותיו לשחרר עמים מהשלטון הזר והכובש, הוא זירז את התפתחות הלאומיות בארצות הכבושות. לאחר זמן קצר, חזר נפוליון מההצהרות והחל גם הוא בניצול של האוכלוסייה המקומית והפך את המדינות שכבש למדינות חסות שנאלצות לשלם לצרפת מיסים, מחויבות לגיוס לצבא צרפת וציות לחוק הצרפתי. בכך יצר נפוליאון תהליך הפוך של התלכדות האומה מול השלטון הזר, נגדו עצמו ונגד צרפת. העמים הכבושים לחמו בנפוליאון בשם אותם רעיונות שהוא עצמו הפיץ: חירות שוויון – לפרטים ולאומה.

התפתחות חברתית שהובילה לצמיחת רוב התנועות הלאומיות –

אחד הגורמים המרכזיים ללאומיות היה השפעת התיעוש והעיור על אנשים שנדחקו לעולם חדש ומנוכר. שתי התופעות היו חלק מתהליכי המהפכה התעשייתית.

המהפכה התעשייתית הייתה אירוע מתמשך שהחל במאה ה-18 באנגליה, התפשט באירופה במהלך המאה ה-19 ושינה באופן קיצוני את פני העולם והאנושות. תוך כמה עשרות שנים, העולם, כפי שהכירו אותו בני האדם השתנה לחלוטין.

שינוי משמעותי בשיטות העיבוד החקלאי, כתוצאה מהמצאות חדשות, גרם לגידול ביבולים במקביל להקטנת הצורך בידיים עובדות. בערים הוקמו מפעלים גדולים בהם נדרשו ידיים עובדות. המוני חקלאים עזבו את הכפרים ועברו לערים שהלכו וגדלו, והשתלבו בעבודה התעשייתית – אלו היו תהליכי העיור והתיעוש שהיו שזורים זה בזה. המעבר לעיר המתועשת הרס את המסגרות החברתיות שאפיינו את העולם הישן – משפחה, כפר, כנסייה. המעמדות המסורתיות נעלמו. קבוצת השייכות וההזדהות הלכה ונעלמה וגרמה למשבר זהות. בני אדם חיו מעתה בעיר הגדולה והמנוכרת, ונדרשו להתאים עצמם לעיסוקים חדשים ולמסגרות חדשות.

בעיר נפגשו ההמונים זה עם זה, אנשים עם מגוון שפות או ניבים, העוברים יחד חוויה של ניצול וכמעט שיעבוד בתעשייה המתפתחת.

הם חיפשו דרך לשפר את גורלם, בצד חיפוש אחר מוקד שייכות והזדהות חדש – להיאבק על זכויותיהם כפועלים ובני אדם, בצד מציאת משמעות לחיים החדשים.

רעיון הלאום, השייכות לקבוצה לאומית, החלו למלא את החלל שנוצר. הלאום הפך למוקד השייכות החדש – הוא סיפק מסגרת ומקור הזדהות שנתנו מענה למסגרות שנהרסו.

התפתחות טכנולוגית שהובילה לצמיחת רוב התנועות הלאומיות –

התמורות שגרמה המהפכה התעשייתית במקביל היו מגוונות – אירופה עברה תהליך מודרניזציה – התחבורה נפרסה על פני היבשת כולה והמעבר ממקום למקום הפך לנוח ומהיר, התקשורת - הדפוס המתקדם, הפצת עיתונים, המצאת הטלגרף, כל אלה אפשרו קבלת מידע ובו גם רעיונות חדשים, מהר ובאופן יעיל. בערים החלה להתפתח מערכת חינוך, מנותקת מהכנסייה, בה הונח בסיס להכשרת הילד להשתלבות בעולם המתפתח. ההמון החל להבין את כוחו ועוצמתו להביא לשינוי. הוגי דעות של הזרמים הרעיוניים החדשים (ההשכלה והרומנטיקה) הפיצו את משנתם והלהיבו את ההמונים.

הצורך לאמץ מוקד חדש להזדהות ומתן משמעות לחיים אפשר לרעיונות הלאומיות להתבסס. הייתה זו הלאומיות שאיחדה והעניקה משמעות לבני האדם, לחייהם ולמותם, במקום המסגרות הישנות.

הלאומיות הקנתה שייכות, תחושה שהאדם אינו לבד, אלא שייך לעם ויש לו דגל, המנון ושאר סמלים לאומיים איתם הוא יכול להזדהות. הפגישה עם ההמונים העניקה מקור להזדהות.

התנועות הלאומיות נעזרו במודרניזציה, בריכוז ההמונים בעיר המנוכרת ובמשבר הזהות והשייכות שחוו ההמונים, על מנת לשווק את רעיונות הלאומיות וההשכלה – זכות ההמון להיאבק על זכויותיו, זכותו להתלכד וליצור לעצמו מדינה ריבונית שתשמור עליו ותשרת את זכויותיו. "ההמון" שנכון שיאבק יחד הוא אותה קבוצה המרגישה מובחנת ובעלת מאפיינים משותפים – לאומיים. כך הפכה הלאומיות להיות "הדבק החברתי" החדש.

על התלמיד לבחור מקור מספר הלימוד המדגים את אחת מההתפתחויות.

סעיף ב'

– הפתרון לשאלת היהודים שמציע הרצל בקטע המקור: "באופן מדיני...בהכרה בהיותם עם ובמציאת מולדת עבורם שתהיה מובטחת על פי משפט הכלל" – הרצל מציע פתרון טריטוריאלי לעם היהודי. הכרה בהיותו עם שזכאי לריבונות לאומית בחבל ארץ כלשהו, מאושר ומוסכם על מדינות העולם ע"י צ'רטר (היתר מוגן משפטית).
הרצל מנצל את מטרת הבריטים בוועדה – למצוא פתרון להגירת יהודים לבריטניה "אם אין הם רוצים בהם כאן..." כדי לשכנע אותם לסייע לו להפנות את זרם המהגרים למקום אחר "תוצאת הדבר תהיה שזרם המהגרים ינטה מן הארץ הזאת..." למקום חדש שיוגדר להם.

– הצעת אוגנדה – הצעה שקיבל הרצל מהבריטים בשנת 1903, להקים אוטונומיה יהודית בחבל ארץ באפריקה, היא עובדה היסטורית המחזקת את עמדתו שהרצל הצליח לשכנע את ממשלת בריטניה לקדם את הפתרון שהציע לשאלת היהודים.

שאלה 5 – מאפיינים מלכדים, דרכי פעולה של התנועות הלאומיות

סעיף א'

– שני מאפיינים המלכדים את בני אותו הלאום, שבאים לידי ביטוי בכרזה:

א. עבר ומוצא משותף – לעם יש "סיפור" היסטורי משותף, גיבורים היסטוריים ועבר מפואר שיש לפעול על מנת להחזיר, ישנה אמונה במוצא משפחתי משותף וקשר גנטי, קשר דם בין כל חברי העם. "...בשם הדורות המתים שמהם קיבלה אירלנד את מסורת הלאומיות האירית העתיקה..." "הציטוט מתייחס לקשר עתיק שקיים בין חברי הלאום.

ב. זיקה למולדת - השטח בו נולד ו/או צמח הלאום. פיסת אדמה המעוררת רגשות של אהבה, געגוע, גאווה ואחדות. לשטח זה מיוחסת ההיסטוריה של העם. שטח זה נחשב ל"רכושם" של כלל בני הלאום כקבוצה ולא כאנשים פרטיים.

"אנו מצהירים על זכותם של בני העם האירי לבעלות על אירלנד ולשליטה חופשית ובלתי מוגבלת בגורל אירלנד - זכות ריבונית ובלתי ניתנת להפקעה." הציטוט מתייחס לקשר שיש לבני העם האירי למולדת אירלנד.

– דרך מאבק של התנועות הלאומיות הבאה לידי ביטוי בקטע – מאבק עממי – הקריאה לעם עצמו ליטול נשק ולצאת להילחם על זכותם למדינה "דורשים בנשק אל מול העולם...ומתחייבים להקדיש את חיינו למען חירותה..." ציטוט המשקף את שלב המאבק העממי, בו קבוצה גדולה מבני הלאום כבר רתומה לרעיון הלאומיות ומוכנה לצאת למאבק אלים בשלטונות הקיימים על מנת להשיג ריבונות ועצמאות.

סעיף ב'

שתי דרכי פעולה מתחומים שונים, של היישוב היהודי בארץ ישראל בשנים 1882-1914, לקידום מטרות התנועה הציונית

א. הקמת מושבות חקלאיות – בשנים אלה הוקמו בארץ מושבות – צורת התיישבות חקלאית פרטית בה כל אחד מהאיכרים החזיק בבעלותו את הקרקע החקלאית, בתים, כלים חקלאים ותוצרת חקלאית. כל אלה היו קניינו הפרטי. המושבה התבססה על חקלאות חד-ענפית: משק המבוסס בעיקר על ענף אחד (מטעים או פלחה). בין האיכרים צמחה ערבות הדדית ושיתוף פעולה חברתי וכלכלי. המושבות קידמו רכישת קרקעות והעברתן לבעלות יהודית, ואת רעיון היהודי החדש – היוזם, האקטיבי, החלוץ שמוכן לשלם מחירים כבדים על מנת להקים מולדת יהודית בארץ ישראל על כל הקשיים והאתגרים שהיו בה תחת השלטון העותמאני.

ב. הקמת ארגון השומר – ארגון שמירה יהודי שנועד לתת מענה לבעיות הביטחון שחוו המושבות. השומרים, לבושים כערבים ורכובים על סוסים ייצגו נכונות להתמודד עם הסכנות ללא פחד תוך הקרבה עצמית, אומץ לב ומיומנות בנשק. כך תרם הארגון רבות להפחתת נוכחות השומרים הערבים ולחיזוק "היהודי החדש". הם קיימו מיוני קבלה קשים ואימונים קשים אף יותר. אך במקביל, לא ויתרו על רעיון העבודה וההתיישבות. הם קיבלו על עצמם משימות של החזקת קרקע, עיבודה, הכשרתה והשמירה עליה. אנשי "השומר" הבינו, כי השמירה העברית, בדומה לעבודה העברית, היא חלק בלתי נפרד מדמות היהודי החדש, הלוחם, היודע לאחוז בנשק ולדאוג לעצמו. הם התחייבו לעבוד שנה בחקלאות כחלק ממשימות הארגון והתנו את העסקתם במושבות בהעסקת פועלים עבריים בלבד.

על התלמיד להביא מקור מספר הלימוד המביא לידי ביטוי אחת מן הדרכים שהציג.

שאלה 6 - התנועות הלאומיות, הצהרת בלפור

סעיף א'

– השפעת המעצמות על מאבקה של התנועה האיטלקית לעצמאות:

שליטת האימפריה האוסטרית על חלקים נרחבים של איטליה היווה גורם מרכזי במוכנות של נפוליאון השלישי, קיסר צרפת, לבוא לעזרת האיטלקים. הוא שם לו למטרה להשיב לצרפת את מעמדה המוביל באירופה ולשם כך שאף להקטין את כוחה של אוסטריה גם באמצעות שחרור איטליה מציפורניה.

– גורם אחר שהשפיע על המאבק היה כוחה של הכנסייה - רומא הייתה ממלכה שנשלטה על ידי האפיפיור – היא הייתה מקום מושבו הדתי אך גם היוותה מקור הכנסה כלכלי עבורו. המשך דרכו של גארibaldi לעבר כיבוש רומא עוררה סכנה שויתוריו אמנאלה עמד עליה מיד: הדבר היה גורם להתערבות צרפתית לטובת האפיפיור וכל המפעל של איחוד איטליה היה יורד שוב לטמיון. זאת מאחר והתקפה על רומא – ממלכת האפיפיור, פירושה סכסוך עם צרפת ועם כל אירופה הקתולית. בנוסף, הייתה סכנה גדולה שהתנועה הלאומית תפנה עורף למנהיגותה של פיימונט וכי נפולי וסיציליה ייהפכו

לרפובליקות עצמאיות בתוך איטליה חופשית - דבר שהיה מונע את איחוד איטליה כולה. המלך אמנואלה הגיע שוב להסכם עם נפוליאון ה-3, שצבא פיימונט ימנע מגאריבלדי לכבוש את רומא. לאחר כמה התכתשויות עם צבא גאריבלדי, ניצבו שני הצבאות האיטלקיים, המלוכני של פיימונט והרפובליקני של גאריבלדי, לרגע זה מול זה תוך חשש להתקלחות חמורה ביניהם. אך גאריבלדי ויתר מרצונו על ההתמודדות במטרה למנוע מלחמת אחים.

סעיף ב'

– תגובות להצהרת בלפור:

- דב"ג "הפלא הגדול קם ויהי" – מתייחס לחלק בהצהרה בו נאמר "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה את ייסודו של בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל ותפעל במיטב מאמציה להקלת השגתה של מטרה זו". ההצהרה אומרת שהבריטים מכירים בזכות היהודים לבית לאומי ויסייעו לכך לקרות.
- תגובת הוועד הפועל הערבי "ההכרזה היא מוות לאומה הערבית" מתייחסת לכך שהבריטים מבקשים בהצהרה לשמור על הזכויות האזרחיות והדתיות של ערביי הארץ אבל לא על זכותם הלאומית, בה הבריטים לא מכירים בכלל.
- תגובות יהודים אמריקאים אנטי ציונים מתייחסות לכך שאסור שיפגעו זכויותיהם ומעמדם המדיני של יהודי הארצות האחרות בגלל ההצהרה. הם מתקשים להאמין שזה אפשרי, כי "לדעתנו חשד לנאמנות כפולה משתמע בהכרח..." כלומר בגלל ההצהרה הם צפויים להיפגע ולכן הם חוששים מאוד מפרסומה.
- סיבה אחת להבדל בין התגובות היא זהות הדובר – דב"ג, ציוני נלהב השותף למאבק להקמת ריבונות יהודית בא"י ורואה בהצהרה צעד משמעותי, מול מנהיגות הערבים בארץ שמתחילה לחשוש שהנוכחות היהודית באזור תפגע בזכויותיהם ורואה בהצהרה איום גדול, לבין יהודים שמתנגדים להקמת ריבונות יהודית ורואים בהצהרה סיכון אישי למעמדם.

פרק שלישי – המאבק על הקמת מדינת ישראל

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 7-9

שאלה 7 – המאבק במדיניות בריטניה בארץ-ישראל (1945-1947)

סעיף א'

– שתי סיבות לכך שהנהגת היישוב היהודי בארץ ישראל שינתה את מדיניותה כלפי בריטניה, עם תום מלחמת העולם השנייה:

- ציפייה שעם תום המלחמה הבריטים ישנו את המדיניות שלהם לאור העובדה שהיישוב התגייס ולחם לצידם במלחמה. כ-40 אלף ארצישראלים התגייסו לצבא הבריטי ולחמו בשורותיו נגד הנאצים. הציפייה הייתה שהבריטים יפצו את היישוב על המאמץ.
- דרישה לפתרון צודק ליהודים בעקבות השואה – עם התברר גודל האסון שקרה לעם היהודי ברחבי אירופה ולנוכח מאות אלפי היהודים שנותרו על אדמתה במעמד של עקורים הפכה הדרישה הציונית למדינה עבור היהודים, למוצדקת עוד יותר. תחושת הדחיפות להקמתה של מסגרת מדינית יהודית הפכה לגדולה עוד יותר לאור המציאות שלאחר המלחמה.

– על התלמיד להביא מקור מסיפר הלימוד המבטא את השינוי במדיניות – מקור העוסק בפעולות צבאיות נגד הבריטים.

סעיף ב'

מטרות המאבק בתחום ההתיישבות:

1. קביעת עובדות בשטח: הרחבת מעגל ההתיישבות וע"י כך קביעת הגבולות העתידיים של הארץ.
2. הוכחת בעלות על הארץ, ובכך הוכחת רצינות היישוב להקים מדינה בעתיד הקרוב.
3. שיקולים ביטחוניים: יצירת גושי התיישבות על מנת למנוע בידוד וניתוק של יישובים מרוחקים.
4. המשך פיתוח כלכלי של הארץ.

שתי מטרות המופיעות במקור –

קביעת עובדות בשטח – "עשו אתמול 380 ק"מ כדי להראות... יישובים בנגב..." – חברי הוועדה נחשפו להתיישבות היהודית הפרוסה בכל רחבי הארץ, מהנגב ועד לגליל, כדי שיבינו את מעגל ההתיישבות בו מעוניינים היהודים להקים מדינה. הפיתוח כלכלי של הארץ – "הוכיח את אפשרות יישובו של הנגב... מפעל חלוצי של החייאת שממה..." חברי הוועדה ראו את מפעל הפרחת השממה, את המאמץ להפוך כל אזור בארץ לתורם לכלכלת היישוב.

שאלה 8 – העברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם

סעיף א'

- גורם מהקריקטורה שהוביל להחלטת בריטניה להעביר את שאלת א"י לאו"ם – ניתן לראות את פעילות המחותרות היהודיות, שהתישו את הבריטים - בא לידי ביטוי ביהודי האוחז בנשק ומאיים על הערבים ועל המנדט.
- ניתן לראות גם את הרצון של הבריטים להימנע מפגיעה ביחסים עם מדינות ערב, ולכן הם מתקשים לבחור צד בסכסוך המקומי, שעומד על סף פיצוץ – בא לידי ביטוי בישיבה הלחוצה של הערבי והיהודי בבקבוק שעומד להגיע לרתיחה.
- גורם נוסף שהשפיע על החלטה זו – ניתן להתייחס למשבר הכלכלי שחוותה בריטניה לאחר מלחמת העולם השנייה, לביקורת העולמית והפנימית שחוותה לאור ייחסה לניצולי השואה, ללחץ הרב שהופעל על הבריטים מהאמריקאים למצוא פתרון לבעיית העקורים, לנוכח הצורך הבריטי לקבל מענקים וסיוע כלכלי מארה"ב.

סעיף ב'

- שני גורמים שסייעו להשיג רוב באו"ם לתמיכה בהחלטה על תכנית החלוקה:
 - עמדות ארה"ב וברה"מ שהיו שתיהן בעד ממגוון סיבות, ביניהן הסבל היהודי בשואה, והשפעות המלחמה הקרה ביניהן.
 - המאמץ הציוני באו"ם - בשבועות שקדמו להצבעה נעשה מאמץ דיפלומטי אדיר מצד נציגי המשלחת הציונית באו"ם לשכנע כמה שיותר ראשי ונציגי מדינות להצביע בעד החלוקה. הם טענו שהעולם חייב לעם היהודי חוב מוסרי בשל זוועות השואה ובשל מצב העקורים באירופה. התנועה הציונית גייסה יהודים בעלי השפעה פוליטית ובעיקר כלכלית בקרב המדינות החברות באו"ם. תפקידם היה לרתום את המנהיגים המקומיים לטובת התנועה הציונית ולהשפיע עליהם להצביע בעד הצעת החלוקה. למשל נעשתה פנייה לחברת פיירסטון האמריקאית – יצרנית גומי, בראשה עמד יהודי, שניצל את קשריו המסחריים עם הממשל בליבריה על מנת לדחוק בהם להצביע בעד.
- סיבה שגרמה למצרים להתנגד בהצבעה על תכנית החלוקה – תמיכה מלאה בערביי הארץ ובשלילת הזכות של היהודים להקים מדינה יהודית במרחב המזרח התיכון.

שאלה 9 - מלחמת העצמאות

סעיף א'

- מאפייני המלחמה בתקופה שבין מרץ 1948 ל-14 במאי 1948, הבאים לידי ביטוי במקור:
- קרבות תכנית ד – במהלך התקופה יזם היישוב היהודי קרבות ומבצעים במטרה להתמודד עם הפגיעה הערבית בערים המעורבות, בדרכים ובתשתיות, בישובים המבודדים ובירושלים. הפסקה הראשונה מתארת את הפצועים הרבים מהקרבות בקטמון, ועל הרדאר, מצודה מאיימת על קיבוצי הסביבה. בהמשך ניתן לראות את הישגי התקופה "עד עכשיו ניצחנו, כבשנו ושמרנו על נקודותינו..."
 - תהליך הפינוי הבריטי – הבריטים קבעו את אמצע מאי כמועד לפינוי שלהם את הארץ. בתקופה זו הם מפנים אזורים שלמים, בעודם מנסים להפעיל במקביל אחיזה וריבונות למרות זאת – "...עוד עשרה ימים למועד הנקוב...ליציאתם...להפך, בימים האחרונים החזירו לארץ הרבה צבא..."
 - הערכות לקראת פלישת מדינות ערב – היה ברור להנהגת היישוב כי מיד עם הפינוי הבריטי תגיע הפלישה. תכנית ד עסקה גם בהיערכות ארגונית להקים צבא שיתמודד עם מהלכי הפלישה. "הפחד העיקרי שלנו עכשיו הוא מפני הפלישה של מדינות ערב הסמוכות...יעלו עלינו המונים עם נשק וציוד..." הפלישה העלתה חשש כבד ביישוב היהודי לאור סדרי הגדול הצפויים של צבאות מדינות ערב, אל מול יכולות היישוב.
- אחד מהמאפיינים שהשפיע על ההחלטה להכריז על מדינה בה' באייר – הפינוי הצפוי של הבריטים. הנחת המצדדים בהכרזה הייתה שעם הפינוי חייב "לבוא משהו", חלופה שתמלא ותמנע ריק שלטוני באזור ולכן חובה עלינו להכריז על מדינה. הפינוי גם שיקף רגע היסטורי שלא צפוי לחזור, רגע אליו חיכה העם והתנועה הציונית בציפייה ארוכה ועם הגיעו, חובה לנצלו להכרזה.

סעיף ב'

- המטרה המוצהרת של מדינות ערב שפלו למדינת ישראל במאי 1948 הייתה:
- חיסול ישראל כמדינה - החשש מהקמת מדינה יהודית באזור, והרצון המשותף של כל המדינות הערביות "לעקור את הנגע הציוני מעל אדמת המזרח התיכון". הישות הציונית נתפסה כמהלך קולוניאלי אירופאי, להשתלטות על שטח ערבי ולא כ"שיבה הביתה". מדוע לא הצליחו מדינות ערב להשיג את מטרתם:
- א. לאור חילוקי דעות מדיניים, לא הצליחו צבאות ערב ליצור פיקוד משותף ולכן סוכם כי כל צבא ילחם בגזרתו. דבר זה גרע מהיכולת הערבית.
 - ב. הצבאות הערביים היו חסרי ניסיון קרבי, הם לא השתתפו במלחמת העולם השנייה וכל ניסיונם היה בדיכוי מרידות שבטיות ובפיזור הפגנות. לא הייתה להם תכנית מבצעית ברורה לכיבוש ישראל. דבר זה גרע מיכולתם הצבאית ואפשר לכוחות צה"ל, לאחר שהתאוששו מהחרדה בשלב הראשון של הפלישה, להעביר את היוזמה לידיהם ולהביס את צבאות ערב.
 - ג. מאחר וחלק מהכוחות הצבאיים של מדינות ערב היו דרושים לשמירה על המשטרים השונים, הכוחות שהוקצו למשימה היו קטנים יחסית ולא מספיקים על מנת להכריע את המלחמה.
 - ד. צבאות ערב נתקלו בקשיים לוגיסטיים ניכרים בתחזוקת הכוחות ממרחקים. בנוסף חלקם היו תלויים בתמיכה לוגיסטית של הבריטים (מצרים וירדן) שסייעו להם באימון ותחזוקת הצבאות. התמיכה הותנתה בפעולה ע"פ דרישות הבריטים.

על התלמיד להביא מקור מספר הלימוד המבסס הסבר לאי-הצלחה של מדינות ערב למנוע את הקמת המדינה.

פרק רביעי – סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות

שאלה 10 - תהליך הדה-קולוניזציה, גורל היהודים בארצות האסלאם

סעיף א'

- דה-קולוניאליזם: שלילת הקולוניאליזם. תהליך שהביא בהדרגה לסיום שליטת המעצמות על המושבות מעבר לים, והקמת מדינות עצמאיות בארצות אלה. התהליך התרחש בכל אזור בו היה קיים שלטון קולוניאליסטי. ראשית תופעת הדה-קולוניאליזם היא בין שתי מלחמות העולם, אך השיא התרחש לאחר מלחמת העולם השנייה - בשנות ה-50 וה-60 של המאה העשרים.
- התיאור של כל אחד מהנואמים את התהליך בקונגו:
 - מקור 1 – משימה שהמלך הבלגי יזם, סיומו של תהליך ארוך שנועד מלכתחילה להביא לעצמאות קונגו "…התוצר הסופי של המשימה שהחל בה המלך…יצא למשימה גדולה והיסטורית זו…קונגו קיבלה…נבנו…שופרה…" התנועה לעצמאות מצאה הבנה גדולה אצל הבלגים וניתנה ללא היסוס.
 - מקור 2 – עצמאות שנרכשה במאבק "שהיה מלווה בדמעות, באש ובדם…קץ לעבדות משפילה…קץ לדיכוי המחשבה החופשית…" ביטוי למאבק לאומי אלים, מול אימפריה משפילה ודורסת זכויות.
- סיבה אחת להבדל היא זהות הדובר – קטע 1 הוא נאומו של מלך בלגיה, האימפריה המשחררת, שיש לה אינטרס לצייר את התהליך כיוזמה שלה ולהציג את עשייתה בקונגו כתרומה בלעדית למקומיים. אל מול הניצול האכזרי של הילידים, ההתנשאות, גזילת הזכויות לאורך שנים, מציגים עצמם הבלגים כמושיעי קונגו. הדובר בקטע 2 הוא המנהיג הנבחר של קונגו העצמאית. ממובילי השחרור של המדינה. גם לו אינטרס להציג את קשיי המאבק ולחזק את ההישגים שהשיגה התנועה שהוא עומד בראשה.

סעיף ב'

- השפעת תהליך הדה-קולוניזציה על מצב היהודים בארצות האסלאם: מאחר ויהודי ארצות האסלאם קשרו עצמם בשלטון הקולוניאלי, הרי שתהליך הדה קולוניזציה היה בעל השלכות על חייהם במספר היבטים:
 - **שינוי תרבותי:** אחד הביטויים של הדה קולוניזציה היה התרחקות מהתרבות המערבית שהביאו עמן המדינות הקולוניאליות (המעצמות האירופאיות). היהודים, שרבים מהם אימצו תרבות זו, מצאו עצמם עתה בסביבה תרבותית אחרת. התרבות הערבית השתלטה בהדרגה על הוויית החיים בארצות השונות (שפה, לבוש, מנהגים, תרבות שלטון), ולא כל היהודים חשו בה בנוח.
 - **התגברות השנאה ליהודים:** היהודים זוהו כתומכי המשטר הקולוניאלי. התוצאה הייתה העמקת השנאה כלפיהם והתגברות הפעילות נגדם. בחלק מהמדינות שלב המאבק הלאומי מיתן את היחס ליהודים מתוך חשש לפגיעה בתדמית ולעיכוב בהשגת העצמאות. לאחר השגת העצמאות הותר הרסן ותהליך הרחקת היהודים והפגיעה בהם הגיע לשפל חסר תקדים.
 - גורם נוסף שהשפיע בתקופה זו על מצב היהודים בארצות אלה: התגברות הלאומיות: כפי שארע באירופה כמאה שנים קודם לכן, המגמות הלאומיות בעולם הערבי הדגישו את המשותף לכל בני הלאום ודחו את היהודים כיסוד זר שאינו חלק מהלאום המתגבש.
- על התלמיד להביא מקור מספר הלימוד המבטא השפעה על יהודי ארצות האסלאם.**

שאלה 11 - עלייה וקליטה בשנות החמישים והשישים

סעיף א'

- הנסיבות (התנאים) שהובילו את הכנסת לערוך דיון במצבם של היהודים בארצות האסלאם על פי המקור – השפעת מלחמת העצמאות של המדינה על מצב היהודים בארצות האסלאם, ידיעות על המצב הקשה בו הם נמצאים בגלל תגובה חריפה של המדינות בהן הם חיים, למלחמה בארץ נגד מדינות אלה – "מצב יהודי ערב הוחמר מאז פלשו... נעשו בני ערובה בידי שליטי ערב... נשלחו למחנות מעצר ובתי מאסר..."
- הקביעה של דב"ג בנוגע למצב זה היא כי מדובר בסכנה חמורה ויש מקום לדאגה מרובה כי "שמועות סבלם... אינן מוגזמות".
- ההשפעה של קביעה זו על מדיניות העלייה שנקטה ישראל בתקופה זו – הופעלה מדיניות "חיסול גלויות", עליית הצלה. ההבנה כי יהודי ארצות אלה נמצאים בסכנה ומצבם עוד עשוי להחמיר גרמה למדינה להיערך להעלותם במידי לארץ.
- שתי דוגמאות:
 - העלייה מעיראק "מבצע עזרא ונחמיה" 1950: לאחר הקמת המדינה, היו יהודי עיראק בסכנה קיומית. רכוש יהודי הוחרם ונאסרה יציאת יהודים מעיראק. מדינת ישראל ניהלה מגעים עם השלטונות העיראקיים לקבלת היתר להעלות יהודי עיראק ארצה. רק ב-1950 הסכימה ממשלת עיראק להתיר את יציאת היהודים בפרק זמן מוגבל, בתנאי שיוותרו על נתינותם העיראקית ועל רכושם. במשך שנה וחצי עלו לישראל כ-120,000 יהודי עיראק במבצע "עזרא ונחמיה". בעקבות מלחמת העצמאות פרעו מקומיים ביהודי לוב. כתוצאה מכך עלו לארץ מעל 30 אלף יהודים בשנים 1949-1950. בזמן העלייה עגנו אוניות עם דגל ישראל בנמל טריפולי כדי להגן על היהודים בתהליך היציאה.

סעיף ב'

"העלייה הגדולה" – הישג יוצא דופן: עם הקמת המדינה מנה היישוב היהודי בארץ כ-600 אלף איש. עד סוף העשור הראשון למדינה הוא מעל מיליון וחצי איש. במהלך העשור עלו לארץ יהודים ממגוון רחב מאוד של ארצות מוצא שהיוו אתגר גדול בקליטתם ושילובם התרבותי בארץ. למדינה הצעירה היו קשיים גדולים לקלוט אל כולם, אך במרבית המקרים היא בחרה לאפשר לכולם לעלות ולהצטרף למדינה. לשם כך היא מצאה פתרונות דיור זמניים, נאלצה לבצע משטר חלוקת מזון, ולמצוא עבודות ותעסוקה לכל העולים. השתלבות העולים במדינה הייתה הישג יוצא דופן, אך עורר גם ביקורת – ביקורת על מדיניות העלייה המתירנית שגרמה לקריסת מערכות הקליטה, על תפיסת "כור ההיתוך" שניסתה להתמודד עם המגוון התרבותי ע"י ביטול התרבות הקודמת ואימוץ מלא של התרבות הישראלית, ועל דחיפת העולים לתעסוקה על פי צרכי המדינה ולא ע"פ בחירתם.

שאלה 13 - מלחמת יום הכיפורים (1973)

סעיף א'

- הגורמים שהניעו את מצרים וסוריה לצאת למלחמה נגד ישראל באוקטובר 1973:
 - א. רצון לשקם את כבוד הצבאות והעם שנפגע קשות במלחמת ששת הימים. המצרים הרגישו שישראל מזלזלת ביכולות הצבאיות המצריות, בעיקר בעקבות ההפתעה שהשיגה והניצחון במלחמת ששת הימים.
 - ב. הרצון להחזיר למצרים וסוריה את השטחים שהפסידו במלחמות שונות (מלחמת העצמאות, ששת הימים) למצרים את חצי האי סיני ולסוריה את רמת הגולן.
- על התלמיד להביא מקור מספר הלימוד המבטא אחד מן הגורמים.

סעיף ב'

- שתי התובנות שמציע מחבר המכתב ללמוד מן האופן שבו פרצה המלחמה ומתוצאותיה:
 - ירידת תחושת היווהרה שהייתה לחברה הישראלית לאחר ששת הימים "...סיומה של תקופה... התברר לרובנו כי איננו "כל יכולים" וכי איננו מסוגלים להתהלך בעולם בהרגשה המלווה יוהרה".
 - ההפתעה הייתה במגוון תחומים – צבאי, מדיני ונפשי.
 - חשוב, דווקא לנוכח ההפתעה, לראות את ההישג של צה"ל ואת יכולתו "להעביר את המלחמה... אל זירת האויב"
- ביסוס התובנות על עובדות היסטוריות:
 - ירידת הביטחון - נפגעה תחושת הביטחון והאמון במערכת הביטחון ובהנהגה המדינית. החברה הישראלית עד כה אופיינה בתחושת סולידריות גבוהה וגם אם נפרצו בה סדקים הם טושטשו ע"י תחושת אמון גדולה בהנהגה ובדרכה. המלחמה היוותה שבר שאפשר לתחושות חוסר האמון לפרוץ ולאחריה הממשלה והצבא היו נתונים לביקורת ציבורית יסודית. כמו כן, התערער האמון בשורה של אישי ציבור בצבא ובדרג הפוליטי (בראשם ראש הממשלה גולדה ושר הביטחון משה דיין).
 - הפתעה בהיבט הנפשי - התמודדות קשה עם שכול, שבויים ונעדרים. מקומו של השכול בחברה החל להשתנות: החל שיח שבמרכזו השאלה האם כל מלחמה היא מוצדקת, והאם לא הגיעה העת למצוא דרך אחרת להתמודד עם שכנינו